

Jan Lutyński

"Biblioteczka „Po prostu”", Warszawa 1956-1957 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 386-388

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„BIBLIOTECZKA PO PROSTU”. Warszawa 1956—1957, Książka i Wiedza: T. Kotarbiński, *Sprawy sumienia*, ss. 43; E. Kuszko, *Wolność w systemie dyktatury proletariatu*, ss. 127; S. Ossowski, *Ku nowym formom życia społecznego*, ss. 74; K. Biskupski, *Władza i lud*, ss. 112; S. Ehrlich, *Praworzędność. Sejm*, ss. 67; B. Russell, *Dlaczego nie jestem chrześcijaninem*, ss. 32; J. P. Sartre, *Rozważania o kwestii żydowskiej*, ss. 147; I. Fik, *O żywą treść demokracji*, ss. 47; *Biologia i polityka*, ss. 160; H. Katz, *Odkłamać marksizm*, ss. 71; S. Ossowski, *Marksizm i twórczość naukowa w społeczeństwie socjalistycznym*, ss. 99; M. Ossowska, *O pewnych przemianach etyki walki*, ss. 42.

Omówienie „Biblioteczki Po prostu” w specjalistycznym piśmie socjologicznym z konieczności musi ograniczyć się do niektórych tylko aspektów prac wydanych w recenzowanej serii.

Przed wszystkim należy w nim zwrócić uwagę na analizy socjologiczne, zawarte w poszczególnych broszurach. Interesujące analizy tego rodzaju zawierają prace poświęcone zagadnieniom społeczno-politycznym, zagadnieniom, które wysuwają się na czoło problematyki „Biblioteczki”. Analizy te splatają się w jedną całość z rozważaniami ideologicznymi i praktyczno-politycznymi w broszurze E. Kuszki, napisanej po VII Plenum KC PZPR i odzwierciedlającej treść ówczesnych wewnętrzpartyjnych dyskusji. Niewątpliwą zaletą broszury jest to, że zrywa ona radykalnie z systemem apriorycznych „ustaleń” ubiegłego okresu. Nawiązuje ona, ze względu na sposób stawiania zagadnień, do bezkompromisowej, nasyconej aktualną treścią życia społecznego, komunistycznej publicystyki z przedstalinowskiej epoki.

W analizy socjologiczne obfituje praca S. Ossowskiego, *Ku nowym formom życia społecznego*, mimo że posiada w zasadzie publicystyczny charakter. Interesujące są zwłaszcza zawarte w niej analizy dotyczące różnych form przymusu i rozważania dotyczące skutków, które pociąga za sobą wprowadzenie różnych instytucji i form rządzenia. Przykuwają uwagę także analizy pojęciowe — pojęcia demokracji — oraz rozważania dotyczące postulowanej przez autora organizacji życia społecznego i politycznego, w których wyzyskuje on różne socjologiczne koncepcje i uogólnienia¹.

W broszurze K. Biskupskiego, zwracającej uwagę śmiałością i radykalizmem przekonania, oraz broszurze S. Ehrlicha dominuje problematyka prawnoustrojowa. Niektóre tylko rozważania z tego zakresu opierają się na krótkich analizach socjologicznych. Taką analizę zawierają np. uwagi S. Ehrlicha na temat biurokratycznej elity, nie odosobnione zresztą w naszej publicystyce ostatniego okresu.

Interesujących nas tutaj momentów nie zawiera broszura I. Fika, warta niewątpliwie wznowienia, choćby ze względu na to, że wprowadza czytelnika w klimat ideologicznych dyskusji Polski przedwrześniowej. Analizy socjologiczne występują natomiast w niektórych artykułach, składających się na broszurę H. Katza, a poświęconych analizie ideologicznych tendencji w ruchu robotniczym i ich socjologicznych źródeł.

Nurt rozważań nad aktualnymi kwestiami społeczno-politycznymi splata się w niektórych broszurach — np. w pracy E. Kuszki — z nurtem rozważań nad marksizmem i jego odnową. Z tymi rozważaniami związane są refleksje nad sytuacją nauki w społeczeństwie socjalistycznym w epoce kultu jednostki. Szereg ciekawych uwag na ten ostatni temat zawierają wypowiedzi zawarte w zbiorze *Biologia i polityka*. Są to wypowiedzi w dyskusji zorganizowanej przez „Po prostu” i grupę młodych biologów w kwietniu 1956 r. Wiele z tych wypowiedzi odsłania m. in. społeczny mechanizm podporządkowania

¹ Broszura *Ku nowym formom życia społecznego* stanowi przedruk wydania z 1947 r. Pierwsze wydanie tej pracy pod innym tytułem i w innej formie wyszło jako druk konspiracyjny w 1943 r.

nauk biologicznych postulatów i tendencjom, których ostateczne źródło tkwiło w systemie politycznym. Odnowie marksizmu jako teorii i ideologii poświęcona jest wspomniana już broszura H. Katza. Na uwagę zasługuje w niej satyryczny fragment pt. „Brat doktora Faula”. Wskazuje on na wiele istotnych elementów społecznej sytuacji, w której marksistowska doktryna musiała ulec zniekształceniom.

Najpoważniejszą niewątpliwie pozycją „Biblioteczki”, należąca do omawianego nurtu, jest broszura S. Ossowskiego, *Marksizm i twórczość naukowa w społeczeństwie socjalistycznym*. Składają się na nią artykuły z lat 1947–1948, 1950 (dotychczas nie publikowane) i 1955–1956. Lektura tych artykułów w chwili dzisiejszej nasuwa różne refleksje. Nietrudno zauważyć, że niektóre koncepcje i twierdzenia autora dotyczące np. różnych funkcji marksizmu i nauki, koncepcja marksizmu instytucjonalnego itp. stały się obiegowymi w naszej publicystyce ostatnich lat i odegrały nie małą rolę w różnych dyskusjach. Smutne refleksje nasuwa natomiast fakt, że część tych koncepcji i twierdzeń sformułowana została już w artykułach z 1947 i 1948 r. Artykuły te nie przeszkodziły więc, podobnie jak i inne wystąpienia z tych lat, pojawieniu się i szczególnemu nasileniu zjawisk, które ujawniały i przeciwko którym były skierowane. Na szczególną uwagę zasługują w omawianej broszurze rozważania autora poświęcone postawie pracownika naukowego i skutkom podporządkowania nauki politycznej taktyce.

Obok problematyki omówionej dotychczas w szeregu broszur z „Biblioteczki Po prostu” spotykamy się z refleksją na temat zagadnień moralnych. Dominują one w pracy T. Kotarbińskiego, *Sprawy sumienia*. Broszura składa się z czterech artykułów, z których jeden omawia naczelnie założenia etyki moralnej, laickiej; drugi — problem antysemityzmu; trzeci — zagadnienie prawdy i wolności w pracy wychowawcy; i czwarty — problem poglądu na świat i życie. Z innym niż w broszurze T. Kotarbińskiego punktem widzenia w odniesieniu do zagadnień etycznych spotykamy się w rozprawce M. Ossowskiej. Autorka podjęła i opracowała w szkicowej formie interesujące zagadnienie przemian norm moralnych walki. Normy te, zdaniem autorki, w czasach współczesnych w porównaniu z okresami wcześniejszymi dopuszczają bardziej bezwzględne sposoby walki. M. Ossowska wskazuje na przyczyny tych przemian w współczesnych przeobrażeniach ideologicznych i społecznych.

Nurt walki o laicki światopogląd poza artykułami T. Kotarbińskiego o etyce niezależnej i o urabianiu poglądów na świat i życie reprezentuje rozprawka B. Russella. Druga tłumaczona z innych języków rozprawa — J. P. Sartre'a — poświęcona jest kwestii żydowskiej i antysemityzmowi. Rozprawa Sartre'a budzi zainteresowanie z kilku względów. Zwraca uwagę rodzaj zastosowanej w niej analizy, w której koncepcje egzystencjalistyczne pełnią podstawową rolę. Rozprawa pozwala ponadto na refleksje porównawcze nad antysemityzmem francuskim i polskim. Refleksje te utrudnia zresztą fakt, że antysemityzm polski obecnej doby nie doczekał się jeszcze obszerniejszej naukowej analizy, która ujawniłaby charakter i zakres tego zjawiska oraz wskazała środki przeciwdziałania. Najpoważniejszą próbą w tym zakresie (poza artykułami w prasie zawierającymi nieraz cenne uwagi merytoryczne — jak np. wspomniany artykuł T. Kotarbińskiego) stanowiła, jak dotąd, ankieta paryskiej „Kultury”, która przyniosła zresztą bardzo ograniczony materiał.

Broszury z „Biblioteczki Po prostu” zasługują na uwagę nie tylko ze względu na zawarte w nich analizy socjologiczne. Na broszury te w znacznej części składają się artykuły publikowane w czasopismach warszawskich i łódzkiej „Kronice” w okresie „odwilży” lub teksty napisane wówczas, a nie opublikowane ze względów cenzuralnych. Artykuły te i nie opublikowane teksty stanowią więc dokumenty okresu niezwykle cie-

kawego dla socjologa, oddają jego atmosferę i problematykę, podobnie zresztą jak wydawane obecnie inne zbiory publikowanych wówczas artykułów i reportaży².

Na zakończenie warto zastanowić się nad wpływem „Biblioteczki” na jej licznych czytelników. Rodzaj tego wpływu łatwo jest określić, jeśli porówna się ją z „Zeszytami popularno-naukowymi” wydawanymi przez tzw. dawne „Po prostu”. Zamiast dawnej zachęty do konformizmu myślowego w stosunku do oficjalnej doktryny znajdujemy w „Biblioteczce” zachętę do niekonformistycznego myślenia. Szkolenie zastąpiła więc szkoła samodzielnego myślenia, szkoła, w której nauczycielami są nie agitatorzy, lecz intelektualiści, niejednokrotnie odcięci dotąd od możliwości szerszego oddziaływania.

Jan Lutyński

---

² Poza zbiorami reportaży i artykułów recenzowanymi w niniejszym tomie „Przełądu” na uwagę zasługuje zbiór świetnych artykułów W. Bieńkowskiego, *Rewolucji ciąg dalszy* (Warszawa 1957). Zbiór ten zapowiadany był jako tom w „Biblioteczce Po prostu”, ukazał się jednak samodzielnie.